

УДК [351:502.1]:327.7:061.1 ЄС: (447)

Ю. С. Горбань,
аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою,
Національна академія державного управління при Президенті України, м. Київ

БІЗНЕС-СТРУКТУРИ ТА НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В РЕГУЛЮВАННІ СФЕРОЮ ДОВКІЛЛЯ В ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Yu. Gorban,
Ph.D. student, department of Globalization, European integration and National security management,
National Academy of Public Administration Office of the President of Ukraine, Kyiv

BUSINESSES AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE SPHERE OF ENVIRONMENTAL REGULATION IN EU EXPERIENCE TO UKRAINE

У статті розглянуто досвід ЄС щодо залучення бізнес-структур та неурядових організацій до управління сферою довкілля та здійснено порівняльний аналіз стосовно практики в Україні. Визначено головні напрями впливу недержавних акторів на процес прийняття рішень в ЄС. Проаналізовано шляхи лобювання бізнес-структурами рішень, що безпосередньо або опосередковано впливають на стан довкілля. На прикладі найпотужнішої мережі неурядових екологічних організацій ЄС — Green 10 встановлено особливості впливу НУО на екологічну політику в ЄС.

The article describes the EU experience, involving business and civil society in the management area of the environment and the comparative analysis of Ukraine. Detected the basic directions of impact of these non-state actors in the decision making process in the EU. The analysis by lobbying businesses decisions that affect the environment. For example, the most powerful network of environmental NGOs EU — Green 10 peculiarities of NGO influence on environmental policy in the EU.

Ключові слова: екологічне врядування, Європейський Союз, неурядові організації, бізнес структури.
Key words: Environmental governance, European Union, NGO, business strictures.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На межі ХХ та ХХІ ст. екологічні проблеми набули небувалої гостроти. Їх розв'язання вимагає від держав надзвичайного напруження фінансових, економічних, технологічних та людських ресурсів, що змушує їх шукати партнерів серед впливових акторів глобалізації. Загальновизнаний лідер світового екологічного поступу — Європейський Союз (далі ЄС) — активно залучає до співпраці бізнес-структури та неурядові організації (НУО), що відбувається в руслі європейського врядування, яке, за визначенням Оржель О.Ю., є "здійсненням управління через взаємодію з багатьма гравцями, що з'являється там і тому, що традиційні методи управління не дають бажаних результатів" [3].

Позитивний досвід ЄС в цій сфері має значний практичний інтерес для України, що опинилася сьогодні на межі екологічної катастрофи. Розширення кола партнерів у сфері захисту довкілля сприятиме не лише розв'язанню нагальних екологічних завдань, а і більш швидкій інтеграції України до європейського простору та демократизації її розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Комплексний аналіз поставленої проблеми поки що не став предметом спеціальних наукових досліджень в Україні. Загалом, можна виділити три групи праць, що вивчають окремі аспекти поставленої проблеми.

Перш за все, варто вказати на групу наукових розробок з проблем європейського врядування (Оржель О.Ю., Грицяк І.А. та ін., які дозволяють зрозуміти головні тенденції залучення недержавних партнерів до управління різними сферами в ЄС та їх вплив на процес прийняття рішень.

Значна увага українських вчених (Ткаченко І., Козак Л., Ребкало В., Усаченко Л.) приділена діяльності неурядових організацій в ЄС, однак в них відсутній ґрунтовний аналіз форм і методів впливу НУО на процес прийняття екологічно значущих рішень в Європейському Союзі, відтак, вони носять скоріше узагальнюючий характер. Представники європейської наукової школи, зокрема Клемент Гаско, Барбара Фінке, Штейн Смісманс розглядають діяльність екологічних НУО в ЄС у

руслі розвитку громадянського суспільства, що дозволяє зрозуміти головні тенденції його участі в регулюванні сфери довкілля. Проте ці напрацювання майже не містять фактів, що характеризують діяльність цих НУО. Тому важливим джерелом аналізу є сайти неурядових екологічних організацій ЄС зокрема, найбільшої мережі Green 10.

Однією з найбільш новаторських робіт з окресленої тематики є стаття Наместніка В.В. [2] "Функціонування громадських екологічних організацій: зарубіжний досвід для України" в якій здійснено порівняльний аналіз європейських та українських НУО.

Група наукових напрацювань, присвячених взаємодії бізнесу з органами державної влади в ЄС, зокрема теоретичним та юридичним аспектам державно-приватного партнерства (ДПП), є більш численною. В цій площині відзначимо напрацювання Грищенко С., Вінницького Б., Лендъела М., Онищука Б., Сегварі П. Однак розвиток ДПП в екологічній сфері розглядається українськими вченими досить побіжно.

Серед існуючих напрацювань окреме місце займає стаття Рассаднікової С.І. "Державно-приватне партнерство у розбудові екологічної інфраструктури: ставлення, особливості, інвестиції", в якій вона обґрунтовує перспективність використання ДПП для відродження та розвитку курортно-рекреаційних територій України [4]. Підтримуючи загалом думку Рассаднікової С.І., ми наголошуємо, що не менш важливими сферами використання ДПП в Україні є водопостачання, водовідведення, тепlopостачання та утилізація відходів, що безпосередньо стосуються впливу на довкілля.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є вивчення європейського досвіду залучення громадських організацій і бізнес-структур до управління сферою довкілля в ЄС та можливість його використання в Україні, вивчення їхньої ролі та місця.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досвід країн-членів ЄС свідчить про позитивні наслідки взаємодії представників бізнесу з органами державної влади. Наприклад, концесії на будівництво та експлуатацію об'єктів водопостачання та очистки стічних вод функціонують у Франції принаймні впродовж півстоліття, що стало поштовхом до розвитку великих і диверсифікованих приватних компаній — операторів об'єктів водопостачання та водовідведення.

Віднедавня в країнах-членах ЄС проекти ДПП почали поширюватися й на ті сфери, в яких значно зросло фінансове навантаження — утилізацію відходів. Як зазначає група фахівців (Вінницький Б., Лендъел М., Онищук Б., Сегварі П.), через економічні причини, а також розвиток нових технологій енергозбереження місцеві органи влади все частіше почали залучати до співпраці представників бізнесу, які мають більше фінансових та технологічних можливостей для розв'язання проблеми утилізації відходів.

Також наголосимо, що розвиток ДПП у країнах Європейського Союзу стимулюється виконанням вимог директив ЄС щодо розвитку екологічно безпечної інфраструктури. У цьому контексті залучення бізнесу до

будівництва нових або реконструкція існуючих об'єктів водопостачання та очистки стічних вод поширено в Австрії, Нідерландах, Польщі, Шотландії, Франції, Ірландії, Румунії, Великобританії, Іспанії, Німеччині, Словаччині та Італії.

Щодо України, то розвиток ДПП перебуває наразі лише на стадії обговорення пілотних проектів (переважно щодо будівництва автомагістралей), натомість повернення бізнес-партнерів для розв'язання екологічних проблем знаходиться лише на стадії теоретичних розробок.

На відміну від механізмів державно-приватного партнерства, в наукових працях українських фахівців не висвітлено інші, не менш важливі аспекти участі бізнесу в регулюванні сфери довкілля в ЄС. Зокрема мова йде про лобювання їх інтересів при прийнятті рішень на державному рівні, ця прогалина має бути заповнена. В ЄС до процесу прийняття рішень на всіх рівнях залучається широке коло експертів, лобістів, представників громадянського суспільства та бізнес-громад. Основним замовником експертних послуг в ЄС є Європейська Комісія, а кількість експертних груп, які працюють як на постійній і тимчасовій основі, складає близько 50 тис. [12].

Крім того, в Брюсселі працює близько 15 тис. професійних лобістів-консультантів і правників консалтингових та юридичних фірм, профспілок і піар-компаній, спілок і федерацій промисловців і підприємців, торговельних асоціацій представників корпорацій, неприбуткових неурядових організацій, які тим чи іншим чином впливають на посадових осіб Європейської Комісії та депутатів Європейського Парламенту [3].

На даний час в ЄС відбувається процес інституціоналізації участі великого бізнесу в європейській політиці, в тому числі, і захисту довкілля у різноманітних формах: створення політичних форумів, бізнес коаліцій та альянсів, участь у дебатах, зокрема які стосуються прийняття екологічно значущих рішень.

Крістофер Сноуден зазначає, що такі утворення, зокрема, група AmCham, Форум з довкілля DGXI (Environmental forum of DGXI), Європейський круглий стіл (European round table (ERT)) можуть надавати своєчасну та детальну інформацію для розгляду і розв'язання питань, в тому числі, в екологічній сфері, на рівні ЄС та окремих країнах-членах [11]. Питання, які не можуть бути розв'язані на рівні колективних асоціацій, виносяться на рівень політичних альянсів, що створюються довкола цих проблем. Вищезазначене обумовлює появу в європейських наукових колах ідеї легалізації включення цих партнерів до системи європейського врядування.

Ще на початку 1990-х рр. в ЄС почали створюватися нові інформаційні бізнес-коаліції та альянси. Наприклад, в середині 1990-х рр. за участю Комісії були започатковані Транс-Атлантичний бізнес діалог (TABD) та групи експертів з представників Європейської федерації представників автовиробників (ACIA) та Асоціація європейської нафтової промисловості (EUROPIA). В результаті діалогу, що тривав у 1993—1994 рр., був вироблений пакет екологічно орієнтованих заходів, стосовно ефективної упаковки двигунів, технологій, якості пального та нетехнічних засобів, що обмежують викиди пального.

Однією з тенденцій останніх років є поява в ЄС коаліцій нових суспільних інтересів для лобіювання прийняття екологічно значущих рішень, що, перш за все, передбачає участь у дебатах. Найбільш примітною з таких коаліцій є Європейська компанія за чисте повітря (ЕССА), яка складається з 6 лобістів: Європейське бюро спілок споживачів (BEUC), Конфедерація організацій сімейного європейського співтовариства (COFACE), Єврообслуговування населення (ECAS), Європейське екологічне бюро (ЕЕВ), Європейський альянс суспільної охорони здоров'я (ЕРНА) та Європейська федерація з транспорту та охорони природи (Т&Е)[19]. На відміну від НУО або бізнес-асоціацій, вона не має секретаріату та фіксованих фінансових внесків. Її члени об'єдналися на короткий термін заради спільного розв'язання низки екологічних питань.

Цілком зрозуміло, що інституалізація участі бізнес-кіл має низку переваг: по-перше, вона передбачає паралельний розвиток відмінних шляхів впровадження екологічної політики, що сприяє її комплексності, а по-друге, прагнення партнерів, зокрема приватних, до високих стандартів в сфері розвитку та захисту довкілля, що свідчить про їх надійність. Довіра Європейської Комісії до цих партнерів полягає в наданні їм рівноправного статусу. В результаті вони починають конкурувати за те, щоб його отримати і прагнуть відповідати всім вимогам та критеріям, що висуваються до "зеленого" і екологічно орієнтованого бізнесу.

Аналіз свідчить, що засади взаємодії громадянського суспільства ЄС з керівними інституціями союзу та державами-членами почали формуватися вже в середині минулого століття. Так, ще у 1951 р. Рада Європи визнала важливість громадських організацій, а право громадян на зібрання та об'єднання гарантовано низкою конвенцій. Важливими кроками у визнанні ролі громадянського суспільства доцільно вважати появу в середині 1990-х рр. у європейському дискурсі концепції громадянського діалогу, яка позначила необхідність посилення взаємодії між європейськими інституціями та неурядовими організаціями та стала однією зі складових соціального діалогу, розпочатого в ЄС з 1960-х рр. Зростаючий скептицизм населення країн-членів щодо ефективності діяльності політиків та політичних партій, в тому числі у сфері захисту довкілля, спонукав Президента Європейської Комісії Романа Проді прийти до розуміння необхідності більш тісної співпраці з найбільш впливовими представниками громадянського суспільства — НУО. Легалізацією цієї політики можна вважати затвердження Радою Європи в 1998 р. "Рекомендацій щодо розвитку та посилення громадських організацій у Європі" [14], а в у 2002 р. — "Основоположних принципів статусу громадських організацій у Європі" [13].

Європейський досвід вказує на широкий арсенал інструментів участі НУО в регулюванні захисту довкілля в ЄС. Серед найбільш дієвих наступні: робота з місцевими громадами, що спрямована на забезпечення змін у поведінці і посиленні політичного тиску; участь у різноманітних партнерствах з представниками бізнес-кіл і державних органів та створення з ними взаємовигідних альянсів і коаліцій; лобіювання відповідних інтересів в урядах за допомогою активної участі в політичних і до-

слідницьких дискусіях. Не менш важливою є і про-світницька робота: організація акцій та проведення широкого кола громадських, інформаційних та рекламних компаній, ініціювання експертиз та обговорень, розробка та публікація стимулюючих доказів у вигляді різноманітних дослідницьких проектів, спрямованих на підвищення розуміння населенням сутності екологічних проблем. Таким чином, вплив НУО на управління захистом довкілля в ЄС, на відміну від представників бізнес-кіл, не обмежується лише лобіюванням.

Окреслений вище перелік інструментів взаємодії з органами державної та наддержавної влади найбільш яскраво ілюструє діяльність однієї з найпотужніших і найвпливовіших мереж неурядових організацій — Green 10, яка активно співпрацює з правотворчими інститутами ЄС та концентрує увагу на заохоченні повної реалізації екологічних законів і політики ЄС у державах-членах, лобіюванні нових екологічних пропозицій, співпраці з установами ЄС для забезпечення найбільш високої ефективності екологічної політики, сприянні утриманню ЄС лідируючих позицій в сфері захисту довкілля на світовій політичній арені.

Діяльність мережі Green 10 характеризується низкою позитивних здобутків: успішним лобіюванням Європейських конвенцій, впровадженням політики сталого розвитку та інтеграції аспектів захисту довкілля в усі сфери політики ЄС, підтримкою зростання ролі Європейського Парламенту в деяких напрямках цієї роботи, підготовкою спільного маніфесту, в якому містилося 10 вимог, що мали бути враховані на виборах у європейський парламент у 2014 р. тощо [10].

Важливим напрямком діяльності мережі є також моніторинг діяльності Європейської комісії в сфері захисту довкілля. Наприклад, у своєму звіті за 2009 р., в якому були розглянуті успіхи та невдачі політики у 12 напрямках, Green 10 оцінила діяльність цієї структури у 4,4 бали за десятибальною шкалою. На думку представників Green 10, Європейська Комісія занадто часто йшла на поступки зацікавленим колам, видаючи закони, які шкодили сільському господарству, морській флорі і фауні.

Водночас мережею був запропонований контрольний список питань для роботи комісії в наступні роки, що отримав назву "Новий імпульс для Європи". Серед першочергових дій члени Green 10 запропонували наступне: перетворити сталий розвиток на наріжний камінь порядку денного в ЄС, відновити довіру людей до європейського проекту, перетворити екологічну політику на ключовий інструмент створення робочих місць, підняти конкурентоздатність через інновації, прискорити інвестування в "зелені" рішення [6].

На важливість участі неурядових організацій в регулюванні сферою довкілля в ЄС та визнання їх ролі Європейським Союзом вказує фінансування діяльності багатьох з них з джерел ЄС (у вигляді грантів), що є однією з особливостей діяльності екологічних НУО в ЄС. Наприклад, Green 10 — отримує фінансування від Європейської Комісії в таких розмірах: Birdlife Europe: євро 332,163 (35%); CEE Bankwatch Network: євро 836,238 (45%); Climate Action Network Europe: євро 295,022 (33%); European Environmental Bureau: євро 894,000 (41%); European Federation for Transport and

Environment: евро 275,516 (16%); Health and Environment Alliance: евро 362,992 (59%); Friends of the Earth Europe: евро 1,195,259 (46%); Naturefriends: евро 365,735 (41%); WWF European Policy Office: евро 599,954 (13%), (дані за 2013 р.) [15].

Наведений приклад дає можливість оцінити переваги співпраці представників органів державної влади з неурядовими організаціями. Зокрема, важливими чинниками окресленого є оптимізація бюджету державних установ, використання організаційних, інтелектуальних, фінансових та матеріальних ресурсів приватних партнерів, наприклад, у формі консультацій та експертних високі кваліфікованих фахівців, формуванню іміджу влади як виразника потреб і запитів суспільства, громадський контроль за дотриманням владою поставлених завдань.

Окреслені факти дозволяють зробити висновок, що існування налагоджених ефективно діючих каналів комунікації між органами влади та неурядовими організаціями є важливим чинником адекватності та послідовності державної політики, її підконтрольності суспільству та відповідності стратегічним національним інтересам. Забезпечення функціонального зв'язку між владою та суспільством, надання державній політиці більшої легітимності, забезпечення її прозорості та розширення громадської підтримки є необхідними умовами демократичної політичної культури європейського зразка, які Україна прагне досягти в найближчій перспективі.

На відміну від Європейського Союзу, в Україні елементи врядування поки що недостатньо розвинені і представники громадянського суспільства та бізнесу майже не залучені до регулювання політики в сфері захисту довкілля. Громадянське суспільство в Україні поки що є слабким, його структура не чітка, а інститути недостатньо розвинуті, й хоча кількість неурядових організацій складає близько 45 тис., вони не мають такого ж значного впливу на державну політику, як в Європейському Союзі, в тому числі — і в екологічній сфері. За даними єдиного реєстру громадських формувань в Україні налічується 551 організація "зеленого" характеру, з них 459 громадських і 92 благодійних [1].

Невелика кількість та незначна роль екологічних НУО пов'язані, в першу чергу, з відсутністю в Україні належних умов для становлення та розвитку НУО, а також їхнього реального впливу на діяльність чи бездіяльність влади. Об'єктивними причинами цього є формальний підхід щодо залучення громадськості до процесу прийняття рішень та надання доступу до інформації, неналежна підтримка з боку органів державної влади на всіх рівнях, недостатнє фінансування, створення "кишенькових" структур, які лобіюють певні економічні та політичні інтереси, низький пріоритет екології в державних інтересах та менталітеті громадян України та недостатньо розвинена нормативна база.

Потрібно наголосити, що однією з тенденцій розвитку неурядових організацій в Україні, як і в ЄС, є спроба збільшити свій вплив на формування національної екологічної політики шляхом створення коаліцій (у 1999 р. Створена коаліція "Громадськість за нову екологічну політику", у 2006 р. — коаліція у рамках процесу "Чорнобиль +20", у 2008 р. — енергетична коаліція в руслі обговорен-

ня "Енергетичної стратегії України до 2030 р.", у 2014 р. — коаліція "За енергетичні реформи", що об'єднала експертів провідних аналітичних центрів та громадських організацій у галузі енергетики та охорони довкілля).

На наш погляд, розширення переходу від одноособної діяльності до формування мереж і коаліцій, що мають більш потужні інструменти впливу на органи влади, принесе позитивні результати не лише самим неурядовим організаціям України, а і органам державної влади, які зацікавлені в надійних і потужних партнерах.

ВИСНОВКИ

Досвід ЄС свідчить про ефективність залучення недержавних партнерів до політики захисту довкілля в ЄС: такий підхід надає їй комплексності та підсилює матеріальні і людські ресурси, які залучаються для виконання завдань в екологічній сфері.

Одним з нагальних завдань, що постають у цьому контексті перед Україною, вбачається розробка стратегічних засад партнерства з бізнес-структурами та неурядовими організаціями, створення законодавчого підґрунтя для розвитку цих відносин і заохочення найбільш ефективних з точки зору вітчизняних реалій інструментів співпраці (наприклад, розширення взаємодії з "мозковими центрами" та експертними групами, використання їх у якості посередників та радників у відношеннях з органами державної влади та "комунікаторів" з пересічними громадянами, заохочення до законодавчої та просвітницької діяльності).

Доречним вбачається не лише розвиток співпраці на безоплатній або аутсорсинговій основі, а і розгляд питання щодо фінансування діяльності найвпливовіших екологічних неурядових організацій на грантовій основі з державного або місцевого бюджету. Можливості, що надає органам місцевого самоврядування реформа з децентралізації влади в Україні, відкриває широкий простір у пошуку партнерів для розв'язання багатьох соціально-економічних, гуманітарних та екологічних питань.

Перспективним предметом подальших наукових розвідок виглядає поглиблення вивчення європейського досвіду у сфері охорони довкілля та адаптація його до українських умов з урахуванням фінансово-економічних можливостей держави та рівня екологічної культури громадян.

Література:

1. Екологічні організації громадянського суспільства [Електронний ресурс]. 2012 р. — Режим доступу: <http://www.sbs-envir.org/index.php/ua/eco-ngo-directory.html>
2. Наместник В.В. Функціонування громадських екологічних організацій: зарубіжний досвід для України / В.В Наместник // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. — Х.: Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2013. — № 1 (43). — 452 с.
3. Оржель О.Ю. Особливості європейського врядування / О.Ю. Оржель // Стратегічні пріоритети. — 2009. — № 3 (12). — С. 217—223.
4. Рассаднікова С.І. Державно-приватне партнерство у розбудові екологічної інфраструктури: ставлення, особливості, інвестиції. / С.І. Рассаднікова // Економіка: реалії часу. — № 1 (2) 2012. — С. 133—142.

5. Усаченко Л.М. Теоретико-методологічні засади розвитку взаємовідносин органів державної влади з неурядовими організаціями.: автореф. дис. д-ра. наук з держ. управління / Л.М. Усаченко. — Київ: Б.в., 2009. — 32 с.

6. A New Impetus for Europe: urgent Actions and Priorities for the new European Commission [Електронний ресурс]: Green 10. — Режим доступу: <http://www.green10.org/publications/>

7. Civil society participation in EU governance / B. Finke // Living Rev. Euro. Gov., 2, (2007), 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://europeangovernance.livingreviews.org/Articles/lreg-2007-2/download/lreg-2007-2Color.pdf>

8. Environmental and Business Lobbying Alliances in Europe Learning from Washington? [Електронний ресурс] / David Coen.- Режим доступу: http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/Events/Papers/RPP_3-10-05_Coen.pdf

9. European Governance. — 2007. — Vol. 2. — № 2. — 31 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/2479/pdf/lreg_2007_2Color.pdf

10. Green 10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.green10.org/publications/>

11. How the government lobbies itself and why // IEA Discussion Paper №.39 Sock Puppets / by Christopher Snowdon / June 2012. — Режим доступу: http://www.iea.org.uk/sites/default/files/publications/files/DP_Sock%20Puppets_redesigned.pdf

12. Secrecy and corporate dominance. A study on the composition and transparency of European Commission expert groups // Alliance for Lobbying Transparency and Ethics Regulation in the EU [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.alter-eu.org>

13. Towards a reinforced culture of consultation and dialogue — General principles and minimum standards for consultation of interested parties [Електронний ресурс] / Communication from the Commission /COM/2002/0704 final. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52002DC0704>

14. The Commission and Non-Governmental organizations: Building a stronger partnership [Електронний ресурс] // Commission discussion paper present by President PRODI and Vice-President KINNOCK. — 18 January 2000 (COM (2000) 11). — Режим доступу: http://ec.europa.eu/transparency/civil_society/ngo/docs/communication_en.pdf

15. The European Commission's remaking of civil society [Електронний ресурс]. / Euro Puppets / IEA Discussion Paper №.45 by Christopher Snowdon. — February 2013. — Режим доступу: <http://www.iea.org.uk/sites/default/files/in-the-media/files/Euro%20Puppets.pdf>

References:

1. Complementary Support to the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine for the Sector Budget Support Implementation (2012), "Environmental civil society organizations", available at: <http://www.sbs-envir.org/index.php/ua/eco-ngo-directory.html> (Accessed 12 Sept 2015).

2. Namestnik, V.V. (2013), "Operation of public environmental organizations: foreign experience for Ukraine", Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya.: zb. nauk. pr. NADU, vol.1 (43).

3. Orzhel', O. Yu. (2009), "Features of European Governance", Stratehichni priorityety, vol 3 (12), pp. 217—223.

4. Rassadnikova, S.I. (2012), "Public-private partnership in the development of environmental infrastructure: attitude, especially investment", Ekonomika: realiyi chasu, vol 1(2), pp.133—142.

5. Usachenko L.M. (2009), "Theoretical and methodological principles of mutual relations of the government with no governmental organizations", Ph.D. Thesis, Public Administration, Kyiv, Ukraine.

6. Green 10 (2015), "A New Impetus for Europe: urgent Actions and Priorities for the new European Commission", available at: <http://www.green10.org/publications/> (Accessed 12 Sept 2015).

7. Finke, B. (2007), "Civil society participation in EU governance", Living Rev. Euro. Gov., vol.2, available at: <http://europeangovernance.livingreviews.org/Articles/lreg-2007-2/download/lreg-2007-2Color.pdf> (Accessed 12 Sept 2015).

8. Coen, D. (2004), "Environmental and Business Lobbying Alliances in Europe Learning from Washington?", available at: http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/Events/Papers/RPP_3-10-05_Coen.pdf (Accessed 12 Sept 2015).

9. Finke, B. (2007), "Civil society participation in EU governance", Living Rev. Euro. Gov., vol.2, available at: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/2479/pdf/lreg_2007_2Color.pdf (Accessed 12 Sept 2015).

10. Green 10 (2015), available at: <http://www.green10.org/publications/> (Accessed 12 Sept 2015).

11. IEA (2012), "How the government lobbies itself and why", IEA Discussion Paper, vol.39, available at: http://www.iea.org.uk/sites/default/files/publications/files/DP_Sock%20Puppets_redesigned.pdf (Accessed 12 Sept 2015).

12. Alliance for Lobbying Transparency and Ethics Regulation in the EU (2015), "Secrecy and corporate dominance. A study on the composition and transparency of European Commission expert groups", available at: <http://www.alter-eu.org> (Accessed 12 Sept 2015).

13. Communication from the Commission (2002), "Towards a reinforced culture of consultation and dialogue - General principles and minimum standards for consultation of interested parties", COM/2002/0704 final, available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52002DC0704> (Accessed 12 Sept 2015).

14. Commission discussion paper (2000), "The Commission and Non-Governmental organizations: Building a stronger partnership", available at: http://ec.europa.eu/transparency/civil_society/ngo/docs/communication_en.pdf (Accessed 12 Sept 2015).

15. IEA (2013), "The European Commission's remaking of civil society", IEA Discussion Paper, vol.45, available at: <http://www.iea.org.uk/sites/default/files/in-the-media/files/Euro%20Puppets.pdf> (Accessed 12 Sept 2015).

Стаття надійшла до редакції 22.09.2015 р.